

UVODNA RIJEČ UZ TEMATSKI BROJ ČASOPISA O OBITELJI I PROMJENAMA SPOLNIH ULOGA

Tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća, a posebice tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, naša iskustva i razumijevanje obitelji i rodni uloga znatno su se izmijenili. Pojave nezamislive našim djedovima i bakama danas su znatno vidljivije i društveno prihvatljivije: razvod, ponovno sklapanje braka nakon razvoda, izvanbračna zajednica, eksperimentalni odnosi, homoseksualni brakovi ili partnerstva sa ili bez djece, jednoroditeljske obitelji, demokratskiji odnosi između roditelja i djece, zaposlenost žena, očev dopust itd. Osim povećane varijacije u obiteljskim oblicima i promijenjenih odnosa unutar obitelji, znanstvenike u području društvenih znanosti zanimaju i druga pitanja koja utječu na svako društvo na makro-razini, kao što su na primjer broj djece u obitelji ili pitanje stopa fertiliteta i starenja društva.

Dok su prije dvadeset ili trideset godina važna pitanja povezana s obiteljskim životom uključivala zaposlenost žena i posljedice zaposlenosti žena za obitelj, danas je žarište premješteno na ravnotežu između posla i privatnog života i usklađivanje posla i obiteljskog života, zajedno s rodnim ulogama u obiteljima i kućanstvima. Još uvijek važno pitanje za obitelji i istraživanja unutar društvenih znanosti, pitanje plaćenog posla žena produbljeno je pitanjima o rodnim ulogama, raspodjeli moći unutar kućanstava u odnosu na plaćeni posao, o neplaćenom kućanskom radu, odgovornosti za skrb i dodatnoj rodnoj jednakosti u obje sfere rada. Složenija analiza ovih promjena, osim što koristi opće procese modernizacije kao okvirni kontekst, treba-

INTRODUCTION TO THE THEMATIC ISSUE OF THE JOURNAL ON FAMILY AND CHANGING GENDER ROLES

During the second half of the twentieth century and especially over the past few decades our experience and understanding of family and gender roles has changed remarkably. Phenomena unthinkable to our grandparents nowadays are much more evident and socially acceptable: divorce, remarriage after divorce, cohabitation, experimental relationships, homosexual marriages or partnerships with or without children, single parent families, more democratic relations between parents and children, women's employment, paternity leave etc. Besides the increased variation in family forms and changed relationships inside the families, social scientist are interested in other issues that affect every society at the macro-level such as for instance the number of children in families or the issue of fertility rates and greying societies.

While twenty or thirty years ago the important question concerning family life included women's employment and its consequences for the family, today the focus is more on work-life balance and how to reconcile the work and family life, together with gender roles in families and households. Still relevant both for the families and social science research, the question of women's paid job is widened with the gender roles, power distribution within the households with respect to paid work, unpaid household work, care responsibilities and furthermore, gender equality in both spheres of work. More complex analysis of these changes, besides using a general modernization processes as the framing

la bi isto tako uzeti u obzir mjere socijalne politike, politiku zapošljavanja i promjenjive uvjete na tržištu rada. Znanstvenici u području društvenih znanosti posebno su zainteresirani za međukulturalne varijacije kako bi razumjeli i objasnili međusobne poveznice i promjene. Iz tog razloga tema obitelji i izmijenjenih rodni uloga istraživana je u četiri kruga unutar Međunarodnog programa društvenih istraživanja (*International Social Survey Programme - ISSP*). Prvi modul pokrenut je 1988. godine, drugi 1994. i treći 2002. godine. Odabrani podatci iz posljednjeg ISSP modula (provedenog u Hrvatskoj 2013. godine) temelj su za analize u radovima koji su uključeni u ovaj tematski broj Revije.

International Social Survey Programme (ISSP)

International Social Survey Programme - ISSP (Međunarodni program društvenih istraživanja) najstarije je kontinuirano godišnje međunarodno istraživanje u području društvenih znanosti. Članovi istraživačkog programa su istraživačke organizacije diljem svijeta, od kojih svaka predstavlja jednu zemlju. Od 2005. godine Institut za društvena istraživanja predstavlja Republiku Hrvatsku u ovom projektu. ISSP obuhvaća niz tema koje su važne za društvene znanosti (uloga vlade, društvene nejednakosti, nacionalni identiteti, vjera, zdravlje, radne orijentacije, državljanstvo, okoliš, društvene mreže, slobodno vrijeme i sport) i nameće stroge standarde anketnog istraživanja kako bi se riješile poteškoće koje su svojstvene međunarodnom anketnom istraživanju. Od skromnih početaka 1984. godine, ISSP se razvio te danas uključuje 48 zemalja članica, koje su odgovorne za provođenje ISSP istraživanja na svom području svake godine. Godišnje teme ISSP istraživanja razvijaju se tijekom nekoliko godina, pod nadzorom izabranog

context, should take into account social policies, employment policies and changing labour-market conditions as well. Social scientists are particularly interested in cross-cultural variations in order to understand and explain these interconnectedness and changes. That is the reason why the theme on family and changing gender roles has been researched in four waves within the International Social Survey Programme (ISSP). The first module was run in 1988, the second in 1994 and the third in 2002. Selected data from the last 2012 ISSP module (fielded in Croatia in 2013) are basis for analysis in articles included in this thematic issue of the journal.

About the International Social Survey Programme (ISSP)

The International Social Survey Programme (ISSP) is the oldest continuing annual cross-national research within the social sciences. Its members are survey organizations from around the world, each representing one nation. Since 2005 the Institute for Social Research in Zagreb has been represented Republic of Croatia in the project. The ISSP covers a range of topics important within the social sciences (the role of government, social inequality, national identities, religion, health, work orientations, citizenship, environment, social networks, leisure time and sports) and implements rigorous standards of survey research in order to address the difficulties inherent in multinational survey research. Since its modest beginning in 1984 ISSP has grown to include 48 members, each of whom are responsible for the ISSP surveys being implemented in their country each year. The annual topics for ISSP surveys are developed over several years, led by an elected sub-committee (drafting group) and pre-tested in various member

pododboru, te se unaprijed testiraju u različitim zemljama članicama. Na godišnjem plenarnom sastanku raspravlja se o upitniku koji se koristi u svim zemljama te se finalizira isti. ISSP istraživanje posebno je usmjereno na razvojna pitanja koja su: 1) smisljena i relevantna za sve zemlje i 2) koja se mogu izraziti na ekvivalentan način na svim relevantnim jezicima. ISSP baza podataka, smještena u bazi podataka za društvena istraživanja GESIS Leibniz Institut u Kölnu, priprema paket podataka koji je slobodno dostupan. Mnoge navedene teme ponavljaju se u redovitim razmacima (neke od njih tri ili četiri puta), što omogućuje istraživačima proučavanje međunacionalnih varijacija i promjena tijekom vremena. ISSP označava nekoliko novosti u području međunacionalnog istraživanja. Prvo, suradnja između organizacija je rutinska i kontinuirana. Drugo, trajna suradnja istih institucija čini međunacionalno istraživanje temeljnim dijelom agende nacionalnih istraživanja svake zemlje sudionice. Treće, ISSP načela zahtijevaju da se sve institucije članice uključe u razne faze planiranja i kreiranja modula istraživanja i svaki član ima pravo glasa u odlučivanju. Četvrto, kombinirajući metodologiju ponavljanja u vremenskim razmacima i međunacionalnu perspektivu, koriste se dva moćna istraživačka alata za proučavanje društvenih procesa.

Teme modula iz 2012. godine *Obitelj i promjenjive rodne uloge* uključuje: rodnu ideologiju; stavove prema ženskoj zaposlenosti tijekom životnog ciklusa; stavove prema braku; organizaciju dohotka u partnerskoj zajednici; rodnu podjelu kućanskih poslova; podjelu kućanskih poslova – pravičnost i sukob; moć i odlučivanje u partnerskoj vezi; sukob posao-obitelj; rod, skrb i socijalna politika; stavove prema djeci; model obitelji u vezi s favoriziranom i stvarnom podjelom plaćenog i neplaćenog

countries. The annual plenary meeting then discusses and finalizes the questionnaire which is fielded in all countries. The ISSP research concentrates especially on developing questions that are: 1) meaningful and relevant to all countries, and 2) can be expressed in an equivalent manner in all relevant languages. The ISSP data archive situated in GESIS Data Archive for the Social Sciences at Leibniz Institute in Köln prepares a combined dataset that is freely available. Many listed topics are repeated at regular intervals (some of them even three or four times), allowing researchers to examine cross-national variations and changes over time. ISSP marks several new departures in the area of cross-national research. First, the collaboration between organizations is routine and continual. Second, the on-going collaboration of the same institutions makes cross-national research a basic part of the national research agenda of each participating country. Third, ISSP principles require that all member institutions be involved in various phases of planning and designing survey modules, and each member has a say in decision making. Fourth, by combining a cross-time methodology with a cross-national perspective, two powerful research designs are being used to study societal processes.

Topics of the 2012 module *Family and changing gender roles* include: gender ideology; attitudes and behavior on female employment over the life-cycle; attitudes towards marriage; organizing income in a partnership; gendered division of household work; sharing of household work - fairness and conflict; power and decision-making within partnership; work-family conflict; gender, care, and social policy; attitudes towards children; model of families concerning preferred and actual division of paid and unpaid work including time man-

rada uključujući upravljanje vremenom u kućanstvu; alternativne oblike obitelji.

Pregled članaka

Odabrani podatci u tri rada u ovom broju (djelomično ili isključivo) bave se četvrtim krugom ISSP istraživanja *Obitelj i promjenjive rodne uloge* iz 2012. godine. Iako se ne temelji na ISSP podatcima, četvrti rad s jedne strane uklapa se u temu modula i temu ovoga broja, a s druge strane nudi i međugeneracijsku usporedbu i psihosocijalnu perspektivu. Dok tri rada obrađuju nacionalnu (hrvatsku) razinu analize, Ivana Dobrotić i Tanja Vučković Juroš nude međunacionalnu (europsku) perspektivu u radu naslovljenom *Tko bi trebao financirati rani predškolski odgoj i obrazovanje? Višerazinska analiza 24 zemlje*. Autorice istražuju učinak čimbenika na individualnoj i državnoj razini na stavove o financiranju ranog predškolskog odgoja i obrazovanja, a posebno istražuju utječe li socijalizacija u određenom režimu socijalne države na stavove o odgovornosti države u pogledu predškolskog odgoja i obrazovanja. Autorice isto tako istražuju objašnjava li bolje tipologija socijalnih režima koja je više usmjerena na obiteljsku politiku varijacije u stavovima prema ranom predškolskom odgoju i obrazovanju u različitim državama. Njihovo najvažnije otkriće je da alternativna Leitnerova tipologija „vrsta familijalizma“ bolje objašnjava varijacije u stavovima o predškolskom odgoju i obrazovanju u različitim državama nego što to čini klasična Esping-Andersonova tipologija. Stoga naglašavaju važnost programatskog pristupa u analizama stavova socijalne države koji povezuju javnu podršku specifičnim socijalnim programima s njihovim jedinstvenim značajkama.

U svojem radu *Uvjerjenja o rodnoj podjeli roditeljskih dopusta i značajke povezano s njima* Ivana Jugović istražuje sta-

gement in household; alternative family forms.

Overview of the articles

Selected data presented in three articles in this volume (partially or exclusively) deal with the 2012 fourth wave of the ISSP module *Family and changing gender roles*. Although not based on the ISSP data, the fourth article fits into the theme of the module and the thematic issue as well, offering on the other hand intergenerational comparison and psychosocial perspective. While three articles cover national (Croatian) level of analysis, Ivana Dobrotić and Tanja Vučković Juroš offer the cross-national (European) perspective in their article *Who Should Finance Childcare? Multilevel Analysis of 24 Countries*. They examine the effect of the individual and country-level factors on the childcare financing attitudes, particularly whether socialization in a particular welfare regime influences attitudes about the state's responsibility related to childcare. The authors also investigate whether a more family-policy-nuanced categorisation of welfare regimes better accounts for the cross-country variations in childcare attitudes. Their most important finding is that the alternative Leitner's "Varieties of Families" typology better accounts for the cross-national variations in childcare attitudes than the classical Esping-Anderson's typology. Therefore they emphasise the importance of a programmatic approach in the welfare state attitudes analysis which links the public support for specific social programs to its unique characteristics.

In her article *Beliefs about the Gender Division of Parental Leave and Characteristics Associated with Them* Ivana Jugović explores attitudes about paternal/maternity leave and factors explaining

vove o roditeljskom/porodiljnom dopustu i čimbenike koji objašnjavaju takve stavove u hrvatskom kontekstu. Kao prediktore tih stavova istražuje rodne razlike, uvjerenja o rodnim ulogama, socio-demografske podatke, pohađanje vjerskih obreda, vrstu radne organizacije i nejednakosti u dohoci partnera. Rezultati pokazuju da su stavovi o rodnim ulogama jedini statistički značajan prediktor. Što manje ispitanici vjeruju da bi rodna podjela poslova trebala biti podijeljena na tradicionalan način, to je veća vjerojatnost da će podržavati ravnomjernu podjelu dopusta između roditelja. Autorica smatra da je teorija rodne ideologije prikladnija za objašnjavanje stavova o rodnoj podjeli roditeljskog dopusta u usporedbi s teorijom vremenske alokacije. Zaključuje da do pomaka prema podržavanju korištenja dopusta na rodno ravnopravniji način vjerojatno neće doći sve dok stavovi o rodnim ulogama općenito ne postanu ravnopravniji.

Napisan iz perspektive filozofije roda, treći rad *U ime oca: rasprava o (novom) očinstvu, njegovim pretpostavkama i preprekama*, autorice Ane Maskalan, spada u pionirske radove o očinstvu u hrvatskom kontekstu. Autorica započinje od temeljnih pojmova *otac* i *očinstvo* i njihovih doslovnih i simboličkih značenja, te daje kratki povijesni pregled kombiniran s odabranim teorijama o očinstvu. Autorica pronalazi prikladni kontekst za istraživanje modernog očinstva u povijesnoj povezanosti između očinstva, muškog identiteta i političke moći gdje tradicionalne odrednice muškosti, kao što su agresivnost i emocionalna distanciranost predstavljaju glavne prepreke ispunjavajućem i pozitivnom odnosu otac-dijete. O tom se odnosu djelomično raspravlja u okviru koncepta *jednako roditeljsko partnerstvo*, što ne ukazuje samo na nove oblike očinstva, nego isto tako i na nove oblike muškog identiteta. Analizi-

these attitudes in Croatian context. As predictors of these attitudes she examines gender difference, gender-role beliefs, socio-demographics, church attendance, type of working organization and partners' income disparity. Results show the gender-role attitude as the only statistically significant predictor. The less the respondents believe that the gender division of labour should be traditionally divided, the more likely they are to support equally shared leave between parents. Author finds the gender ideology theory more applicable in the explanation of attitudes about the gender division of parental leave compared to time-allocation theory. She concludes that shifts towards supporting gender egalitarian leave take-up will most likely not occur until attitudes towards gender roles in general become more egalitarian.

Written through a philosophy of gender perspective the third article *In the Name of the Father: A Discussion on (New) Fatherhood, its Assumptions and Obstacles* by Ana Maskalan is among pioneer works on fatherhood in Croatian context. Author starts with the basic concepts of *father* and *fatherhood* and their literal and symbolic meanings, together with a short historical overview combined with selected theories of fatherhood. The appropriate context to examine the modern fatherhood author finds in historical interdependence of fatherhood, masculine identity and political power where traditional determinants of masculinity, such as aggressiveness and emotional detachment represent a major obstacle to a fulfilling and positive father-child relationship. That relationship is partially discussed in relation to the concept of *equal parental partnership*, implying not only the new forms of fatherhood, but the new forms of masculine identity as well. Analysing the data on values and prac-

rajući podatke o vrijednostima i praksama hrvatskih muškaraca i žena u pogledu skrbi o djeci iz istraživanja ISSP 2012 o obitelji i promjenjivim rodnim ulogama, autorica zaključuje da iako je došlo do brojnih pozitivnih promjena, pred hrvatskim društvom još je dugačak put do ravnopravnog roditeljstva i rodne jednakosti. Isto tako smatra da je važno uočiti da se očinstvo, kao predmet političke i pravne kontroverzije, ne može i ne smije razmatrati neovisno od širih rodnih pitanja povezanih s majčinstvom, socijalnim položajem muškaraca i žena, kao i socio-ekonomskim pretpostavkama očinstva i majčinstva.

U svome radu *Realizacija participatornih prava djece i psihosocijalna prilagodba djeteta: stavovi djece i roditelja* Nina Pećnik, Jelena Matić i Ana Tokić Milaković nude zanimljivu međugeneracijsku perspektivu koristeći reprezentativne uzorke učenika sedmih razreda (trinaestogodišnjaka) i njihovih roditelja. Analizirale su percipiranu realizaciju prava djeteta na skrb, zaštitu i participaciju unutar modernih hrvatskih obitelji, veze između realizacije participatornih prava i dječje percepcije demokratske klime u njihovim obiteljima, kao i neke pokazatelje psihosocijalne prilagodbe djece. Autorice su koristile podatke o mjeranju realizacije prava djeteta unutar obitelji, upravljačkom stilu u obitelji, samopoštovanju, samokontroli, problematičnom ponašanju i djelotvornosti otpora. Oko polovice djece izvješćuje o potpunom poštivanju njihovih prava da slobodno izraze svoja mišljenja i ideje, kao i pravo da utječu na donošenje odluka koje utječu na njih. Procjene »upravljačkog stila« u njihovima obiteljima pokazuju da više od četvrtine djece doživljavaju svoje obitelji kao diktature, anarhije ili post-revolucionarne države. Autorice su povezale veću realizaciju participatornih prava s doživljavanjem vlastite obitelji kao demo-

tics of Croatian men and women regarding childcare from ISSP 2012 survey on family and changing gender roles, author concludes that, although many positive changes have been made, Croatian society has got a long way to go to reach both equal parenting and gender equality. Also, she finds important to note that as a subject of political and legal controversy fatherhood cannot and must not be considered independently of the wider gender issues regarding motherhood, social status of men and women, as well as socio-economic assumptions of both fatherhood and motherhood.

Ninoslava Pećnik, Jelena Matić and Ana Tokić Milaković in their article *Fulfilment of the Child's Participation Rights in the Family and the Child's Psychosocial Adjustment: Children's and Parents' Views* offer an interesting intergenerational perspective using the representative samples of seventh grade students (thirteen-year-olds) and their parents. They examined perceived fulfilment of the provision, protection and participation rights of the child within contemporary Croatian families, the links between participation rights fulfilment and children's perception of a democratic climate in their families, as well as some indicators of children's psychosocial adjustment. Authors used data on measures of the child's rights fulfilment in the family, family governing style, self-esteem, self-control, behaviour problem, and resistance efficacy. Approximately half of the children reported full respect of their right to freely express their opinions and ideas, and to influence decision making that affects them. Assessments of the 'governing style' in their families reveal that, over a quarter of children see their families as dictatorships, anarchies, or post-revolutionary states. Higher participation rights fulfil-

kracije, s višim samopoštovanjem djeteta i manje problematičnih ponašanja, sa češćim odupiranjem vršnjačkom pritisku da konzumiraju sredstva ovisnosti (cigarete, alkohol), kao i s roditeljskim opažanjem o većoj samokontroli djeteta. Roditelji, u usporedbi sa svojom djecom, pokazuju tendenciju precjenjivanja razine ispunjenja dječjih prava na zaštitu fizičkog integriteta, dostojanstva, sudjelovanja u odlučivanju i primanju brižne skrbi.

Naposljetku, željela bih zahvaliti svim autoricama koje su doprinijele ovom tematskom broju i tako proširile naše znanje o promjenama u obitelji i rodnim ulogama u Hrvatskoj, ali i općenito. Isto tako, ovom bih prilikom željela potaknuti istraživače u Hrvatskoj da češće koriste ne samo modul Obitelj i promjenjive rodne uloge, nego i druge ISSP module u svojim analizama. Baza podataka ISSP nudi komparativne datoteke koje uključuju 33 modula za nacionalnu i međunacionalnu analizu, kao i analizu u vremenskoj perspektivi, a poveznica se može pronaći pod nazivom Archive and Data na www.issp.org.

Gošća urednica tematskoga broja:
Dinka Marinović Jerolimov

ment Pećnik et al. find linked with perceiving own family as a democracy, child's report of higher self-esteem and fewer behaviour problems, more frequently resisting peer pressure to use substances (cigarettes, alcohol), as well as with parent's report of greater child's self-control. Parents, in comparison to their children, tend to overestimate the level of fulfilment of children's rights to protection of physical integrity, dignity, participation in decision-making and to receiving loving care.

Finally, I wish to thank all authors who contributed to this thematic issue and widened our knowledge on changes in family and gender roles in Croatia but in general as well. Also, I encourage social scientist in Croatia to use in their analysis not only the module Family and changing gender roles but other ISSP modules as well more frequently. ISSP data base offers comparative files that include 33 modules for national, cross-national and cross-time analysis link to which can be found under Archive and Data at www.issp.org.

Guest editor of the thematic issue:
Dinka Marinović Jerolimov